

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПО САМОСТІЙНОМУ ВИВЧЕННЮ КУРСУ “ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЧЕНЬ”

Значне місце в організації учбового процесу є самостійна робота студентів. Ступень та глибина засвоєння учбового матеріалу в значній мірі залежить від об’єму ефективності організації самостійної роботи студента. Сама ж ця робота включає декілька основних напрямків.

Вивчення будь-якої учбової дисципліни починається з засвоєння її понятійного апарату. В цьому плані студенти, що вивчають курс “Історія економічних вчень”, знаходяться дещо у виграшному стані, бо вони вже вивчили курс “Політична економія”, вивчають “Мікро та Макроекономіку”, а понятійний апарат нашої дисципліни якраз і базується на понятійному апараті перелічених дисциплін.

Вивчення та засвоєння теоретичного матеріалу курсу “Історія економічних вчень” передбачає самостійне вивчення студентами підручників та навчальних посібників з названої дисципліни.

В останні роки видано багато підручників та навчальних посібників з курсу “Історія економічних вчень”. Практично всі вони є в бібліотеці ДДМА та інших бібліотек.

Серед великої кількості підручників та навчальних посібників слід порекомендувати слідує (виходячи з того, що є в бібліотеці ДДМА):

1. Ядгаров Д.С. История экономических учений. Учебник для вузов. 2-е издание. – М.: «Инфра»-1997. – 228с
2. Костюк В.Н. История экономических учений. Учебник для вузов.- М.:”Центр”, 1997. – 224с.
3. Бартенев С.С. История экономических учений. – М.: «Юристъ», 2000. – 456с.

4. Майбурт С.М. Введение в историю экономической мысли: От пророков до профессоров. – М.: «Дело, Вита-Пресс» 1996.-544с.
5. Титова Н.Е. История экономических учений. – М.: «Владос», 1997. – 288с.
6. Історія економічної думки: Навчальний посібник /За ред. Корнійчука Л.Я. – К.: «Фенікс», 1996. – 416с.
7. Історія економічної думки України: Навчальний посібник /За ред. Васильєвої Р.Х. – К.: «Либідь», 1993. – 278с.
8. Горкіна Л. П. Нариси з історії політичної економії в Україні. – К.: «Наукова думка», 1994. – 240с.

Результатом засвоєння теоретичного матеріалу повинно стати придбання навичок практичного застосування теоретичних знань при вирішенні проблемних питань. Наведемо, для прикладу, вирішення декількох проблемних питань:

1. В економічних дослідженнях широко застосовується метод наукової абстракції. В чому полягає його суть?

При відповіді на питання перш за все слід усвідомити, що термін абстрагуватися слід розуміти як відмежування від чогось другорядного, не основного, Ні в суспільному житті, ні в природі не один процес, не одне явище в чистому виді не існує. Завжди є якісь другорядні, не основні чинники, які визначального впливу на явище не мають, але все ж якимось на нього діють. Тому від них слід відмежуватись (абстрагуватись), вивчити явище в «чистому» вигляді, а вже згодом, коли життя поставить якесь конкретне питання, знаючи як йде даний процес, дослідити як на нього діє той чи інший чинник.

2 В чому полягає принципова різниця між «Салічною правдою» та «Капітулярієм про вілли»?

Відповідаючи на запитання слід познайомитися по підручнику із листом цих двох документів, а вже потім зіпівставити їх. Так “Салічна правда” датується 481-511 роками нашої ери. В силу того, що феодалізм на той час лише формувався, був ще не розвинутим в цьому документі проголошується общинне землекористування та землеволодіння. Селяни – общинники були вільними людьми і сумісно володіли сільгоспугіддями.

“Капітулярій про вілли” датується вже IX сторіччям. Це перший документ, що дійшов до нас, в якому вперше проголошується приватна власність феодала на землю та кріпацтво.

В цьому, як раз, і полягає принципова різниця між цими двома документами.

3. Коли, на Ваш погляд, закінчується промисловий переворот?

Перш ніж відповісти на це запитання, слід чітко собі уявляти, що промисловий переворот це система дій направлена на те, щоб підвести під капіталізм адекватну йому технічну та технологічну базу, тобто треба створити такі умови, щоб виробництво базувалось на системі машин. Отже, впевнено можна заявити, що промисловий переворот закінчився лише тоді, коли машина робить машину, тобто, коли в економіці країни починає діяти самостійна машинобудівна галузь.

Велику увагу в курсі “Історія економічних вчень” приділяється тестам, які є важливою формою контролю та самоконтролю рівня засвоєння учбового матеріалу. Самостійно виконані тестові завдання, по вашому бажанню, викладач перевірить зробить ґрунтовий аналіз Ваших помилок та обґрунтує правильні відповіді. Слід відмітити, що самостійно працюючи з тестами, слід мати на увазі, що на кожне питання є тільки одна правильна відповідь.

Наведемо декілька прикладів вирішення тестів:

1) Основою майбутнього суспільного устрою Росії економісти початку 21 ст. вважали:

- а) цехову організацію;
- б) сільську общину;
- в) мануфактуру.

Відповідь: сільська община.

Капіталізм в промисловості пройшов у своєму розвитку три етапи:

- а) просту капіталістичну кооперацію;
- б) мануфактуру;
- в) фабрика.

Слід відмітити, що Росія у першій третині 19 ст. стояла на порозі промислового перевороту, тому повернення до цехової організації, чи мануфактури було б історичним кроком назад.

Що ж стосується суспільного розвитку, то на думку тогочасних дослідників, наявність такого суспільного інституту як сільська община, сприяло б своєрідному розвитку Росії.

2) На думку пізніх меркантилістів політекономія повинна займатися:

- а) загальними теоретичними дослідженнями;
- б) грошовим балансом;
- в) історичним аналізом;
- г) торговим балансом;
- д) надавати практичні рекомендації.

Відповідь: г) торговим балансом.

Відповідаючи на цей тест слід чітко собі уявляти, що меркантилізм у своєму розвитку пройшов 2 стани:

- а) ранній меркантилізм;
- б) пізній меркантилізм.

Основу раннього меркантилізму складала система грошового балансу, а пізнього – торгового балансу.

Поява терміну “політична економія” також пов’язана з пізнім меркантилізмом. В 1615 р. А. Монкрет’єн друкує книгу “Трактат

політичної економії”, виходячи з якої політекономія це наука про торговий баланс, а її головна задача – більше продавати і менше купувати.

ТЕСТИ

1. Основою майбутнього устрою Росії економіки на початку 19 ст. вважали:
  - а) цехову організацію;
  - б) сільську общину;
  - в) мануфактуру.
2. Як на думку Д. Рікардо зміна зарплати впливає на вартість товару:
  - а) зменшує
  - б) не змінює
  - в) збільшує.
3. З яких позицій аналізувала австрійська школа економічні процеси:
  - а) суб’єктивних;
  - б) об’єктивних.
4. Хто вперше розробив теорію абсолютної ренти:
  - а) А. Сміт
  - б) Д. Рікардо;
  - в) К. Маркс;
  - г) Дж. М. Кейнс;
  - д) Т. Мальтус.
5. Чи допускалось приватна власність в СРСР у період НЕПу:
  - а) так;
  - б) ні;
  - в) частково.
6. Думка про стимулювання платоспроможного попиту населення є в працях:
  - а) К. Маркса

- б) Дж. М. Кейнса;
  - в) А. Сміта;
  - г) П. Самуельсона.
7. На думку А. Сміта політекономія повинна займатися:
- а) .....
  - б) .....
8. М.Г. Чернишевський виступав:
- а) прихильником капіталізму;
  - б) реформатором капіталізму;
  - в) супротивником капіталізму.
9. На думку пізніх меркантилістів політекономія повинна займатися:
- а) загальними теоретичними дослідженнями;
  - б) грошовим балансом;
  - в) історичним аналізом;
  - г) торговим балансом;
  - д) надавати практичні рекомендації.
10. Відповідно до теорії австрійської школи ціна товару повинна визначатись на основі:
- а) трудових витрат;
  - б) граничної корисності;
  - в) политу та пропозиції.
11. Австрійська школа аналізувала процеси:
- а) мікроекономіки;
  - б) макроекономіки.
12. Теорія граничної корисності аналізує процеси:
- а) виробництва;
  - б) обміну;
  - в) споживання
  - г) розподілу

13. Антонович і Драгоманов представники економічної думки:
- а) Росії;
  - б) України;
  - в) Болгарії.
14. Кому з представників економічної думки Стародавнього Світу належить праця “Артхашастра”:
- а) Конфуцій;
  - б) Хамурапі;
  - в) Платон;
  - г) Каутілья;
  - д) немає вірної відповіді.
15. Кому із авторів економічної думки середньовіччя належить праця “Сума теології”:
- а) Ібн-Хальдун;
  - б) Ф. Аквінський;
  - в) Св. Августин;
  - г) немає вірної відповіді.
16. Що є об’єктом дослідження меркантилістів:
- а) сфера обігу;
  - б) оборотний капітал;
  - в) грошовий капітал;
  - г) закон вартості;
  - д) гроші;
  - є) торговий баланс;
  - ж) немає вірної відповіді.
17. Які економічні категорії аналізував В. Петті:
- а) позичковий відсоток;
  - б) рента;
  - в) гроші;

- г) зарплата;
- д) ціна землі;
- є) прибуток;
- ж) немає вірної відповіді.

18. Яку із функцій грошей Буагільбер вважав корисною:

- а) міра вартостей;
- б) засіб обігу;
- в) засіб нагромадження;
- г) засіб платежу;
- д) світові гроші;
- є) немає вірної відповіді.

19. Яке із визначень заробітної плати належить А. Сміту:

- а) зарплата – це перетворена форма вартості і ціни робочої сили;
- б) зарплата – це мінімум засобів існування;
- в) зарплата – це плата за працю;
- г) зарплата – це ціна праці;
- д) немає вірної відповіді.

20. Яку із функцій грошей аналізував А. Сміт:

- а) міру вартостей;
- б) засіб обігу;
- в) засіб нагромадження;
- г) засіб платежу;
- д) немає вірної відповіді.

21. Назвіть по Д. Рікардо головну задачу політекономії:

- а) дослідження потреб людини;
- б) аналіз обмежених ресурсів;
- в) раціональний розподіл обмежених ресурсів;
- г) аналіз розвитку продуктивних сил.

- д) визначення законів, які керують розподілом створеного продукту поміж класами;
- е) виявлення кількісних відносин поміж зарплатою, прибутком та рентою;
- ж) немає вірної відповіді.

22. Назвіть позиції, на яких стояв Т. Мальтус:

- а) відстоював інтереси буржуазії;
- б) причина бідності пов'язана з нерівномірним розподілом майна;
- в) зростання населення Землі відбувається в геометричній прогресії;
- г) злиденність бідних зумовлена постійним зростанням їхньої чисельності;
- д) в основі повільного зростання засобів існування до зростання чисельності населення є закон про спадну родючість ґрунту;
- е) немає вірної відповіді.

23. На яких положеннях, що вказані нижче, ґрунтував свою теорію Ж.Б.

Сей:

- а) корисність – це надання послуг;
- б) виробництво – це виробництво послуг;
- в) підприємець експлуатує виробника;
- г) підприємець надає послугу робітникові;
- д) вартість визначається працею;
- е) вартість визначається споживною вартістю;
- ж) прибуток ділиться на відсоток і виробничий дохід;
- з) виробництво саме забезпечує збут;
- і) можливе часткове недовиробництво;
- к) немає вірної відповіді.

24. На думку К. Маркса, зарплата – це:

- а) ціна праці;
- б) перетворена форма ціни та вартості робочої сили;

- в) ціна робочої сили;
- г) вартість засобів існування робітника;
- д) оплата за працю;
- є) немає вірної відповіді.

25. Хто з вказаних вчених є родоначальником математичної школи в економічній науці:

- а) А. Курно;
- б) І. Тюнен;
- в) Г. Госсен;
- г) У. Джевонс;
- д) К. Маркс;
- є) В. Парето;
- ж) немає вірної відповіді.

26. Назвіть причини виникнення інституціоналізму:

- а) концентрація виробництва;
- б) централізація капіталу;
- в) загострення соціальних протиріч;
- г) немає вірної відповіді.

27. Хто з представників інституціоналізму розробив його психологічну концепцію:

- а) Дж. Робінсон;
- б) Р. Хайлбронер;
- в) Г. Мюрдаль;
- г) Дж. Коммонс;
- д) Т. Веблен;
- є) А. Берлі;
- ж) немає вірної відповіді.

28. Хто з представників інституціоналізму розробив його психологічну концепцію:

- а) Дж. Робінсон;
- б) Г. Мюрдаль;
- в) Дж. Коммонс;
- г) Т. Веблен;
- д) А. Берлі;
- є) немає вірної відповіді.

29. Вкажіть причини написання Дж. М. Кейнсом “Загальної теорії зайнятості, відсотку і грошей”:

- а) ріст монополій;
- б) збільшення кількості грошей в обізі;
- в) зростання цін;
- г) “велика депресія”;
- д) необхідність виходу з глибокої кризи;
- є) жорстке регулювання економіки державою;
- ж) прискорення зростання інвестицій;
- з) немає вірної відповіді ;

30. Кому з перелічених економістів належить ідея мультиплікатора:

- а) А. Маршаллу;
- б) А. Курно;
- в) В. Леонтєву;
- г) Дж. Кейнсу;
- д) Дж. Хіксу;
- є) немає вірної відповіді ;

31. Виберіть представників неоліберального напрямку:

- а) А. Сміт;
- б) Н. Сеніор;
- в) Г. Кері;
- г) В. Ойкен;
- д) Л. Ерхард;

- є) немає вірної відповіді.
32. Який із типів господарства, за Ойкеном, не відноситься до ідеального:
- а) натуральне господарство;
  - б) вільне ринкове господарство;
  - в) змішане(реальне) господарство;
  - г) немає вірної відповіді.
33. В розробку яких економічних теорій значний внесок вніс М. Туган-Барановський:
- а) теорія розподілу;
  - б) теорія соціалізму;
  - в) теорія грошей;
  - г) теорія мультиплікатора;
  - є) немає вірної відповіді.
34. В чому вбачав щастя Г. Сковорода:
- а) гроші;
  - б) багатство;
  - в) праця;
  - г) влада;
  - є) немає вірної відповіді.
35. Назвіть представників ліберально-буржуазної думки в Україні:
- а) В.Б. Антонович;
  - б) М.П. Драгоманов;
  - в) П.П. Чубинський;
  - г) О.О. Русов;
  - д) Ф. Прокопович;
  - є) немає вірної відповіді.

ПИТАННЯ ДО ІСПИТУ (ЗАЛІКУ)
З КУРСУ “ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНИХ ВЧЕНЬ”

1. Предмет, методологія та структура курсу.
2. Економічна думка Стародавнього Єгипту.
3. Економічна думка Вавілонії.
4. Економічна думка Стародавньої Індії.
5. Економічна думка Стародавнього Китаю.
6. Економічні погляди Ксенофонта.
7. Економічні погляди Платона.
8. Економічні погляди Аристотеля.
9. Економічна думка Стародавнього Риму.
10. Ібн-Хальдун – представник середньовікової економічної думки на Сході.
11. Економічні погляди раннього і пізнього канонізму. Ф. Аквінський.
12. Меркантилізм. Загальна характеристика.
13. Основні характерні риси раннього та пізнього меркантилізму.
14. Поняття “політична економія”.
15. Поняття “класична політична економія”.
16. Етапи розвитку класичної політекономії.
17. Економічне вчення У. Петті.
18. Економічне вчення П. Буагільберга.
19. Поняття “фізіократія”.
20. Ф. Кене – засновник школи фізіократів.
21. Фізіократичні погляди А. Тюрго.
22. Теорія вартості А. Сміта.
23. Тлумачення А. Смітом економічних категорій: заробітна платня, прибуток, земельна рента.
24. Економічне вчення Д. Рікардо.

25. Концепція Д. Ріакрдо про ренту.
26. Економічне вчення Ж.Б. Сея.
27. Економічне вчення Т.Р. Мальтуса.
28. Основний зміст праць К. Маркса: “Економіко-філософський рукопис”, “Злиденність філософії”, “Наймана праця”.
29. Основні ідеї та структура 1 т. “Капіталу”.
30. Основні ідеї та структура 2 т. “Капіталу”.
31. Основні ідеї та структура 3 т. “Капіталу”.
32. Основні ідеї та структура 4 т. “Капіталу”.
33. Маржиналізм, його основна ідея.
34. Австрійська школа політекономії.
35. Розробка В.І. Леніним аграрних проблем політекономії.
36. Ленінська теорія імперіалізму.
37. Маржинальна революція та її два етапи.
38. Американський інституціоналізм, його загальна характеристика.
39. Соціально-психологічний інституціоналізм Т. Веблена.
40. Соціально-правовий інституціоналізм Дж. Коммонса.
41. Кон'юктурно-статичний інституціоналізм У. Мітчела.
42. Неолібералізм. Його основний зміст.
43. Економічні погляди В. Ойкена.
44. Економічне вчення Дж. М. Кейнса.
45. Мультиплікатор Дж. М. Кейнса.
46. Кейнсіанство та його особливості в різних країнах.
47. Державне регулювання економіки за Дж. М. Кейнсом.
48. Дискусія про ренту в СРСР у 20-30 рр. 20 ст.
49. Розробка теорії народногосподарського планування в СРСР.
50. Соціально-економічна думка Київської Русі.
51. Основні меркантилістичні ідеї Б. Хмельницького.
52. Суспільно-економічні погляди Ф. Прокоповича.

53. Економічні і соціально-політичні погляди Я. Козелецького і Г. Сковороди.
54. Дворянський лібералізм В.Н. Каразіна і А.О. Скальковського.
55. Ліберальна суспільно-економічна думка.
56. Революційно-демократична думка.
57. Українське ліберальне народництво.
58. Економічні ідеї І. Вернадського.
59. Визначення цінності у працях А. Антоновича і Косовського.
60. Економічне вчення М. Туган-Барановського.

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ШКОЛИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Неокласична школа – головний напрямок у сучасній західній, перш за все, англо-американській економічній науці. Неокласики займаються багатоаспектним аналізом регулюємої ринкової економіки, використовуючи в якості одного з головних інструментів економічні моделі.

В першу чергу їх цікавлять проблеми ціноутворення, взаємодії попиту та пропозиції на різних ринках. Свій початок подібний підхід бере з робіт А. Маршала, якого вважають засновником неокласичної школи.

На сучасному етапі неокласичний напрямок включає економістів, що розробляють різні проблеми і входять до складу різних шкіл. До неокласиків відносять, наприклад, М. Фелустайна, П. Самуельсона. Об'єднуючим моментом тут є не стільки предмет дослідження або концептуальні висновки, сукупність методологічних основ, розробка різних аспектів “чистої” економічної теорії, що має, як правило, прикладне значення, вихід на практику.

Кейнсіанство та його сучасні різновиди.

Концепцію, яку запропонував у 30-ті роки Джон Мейнард Кейнс, називають теорією ефективного кошту. Головна ідея полягає в тому, щоб за

допомогою стимулювання кошту впливати на виробництво та пропозицію товарів, знизити безробіття.

На відміну від класиків, які вважали, що ринковий механізм здатен до саморегулювання та вирівнювання диспропорцій між попитом та пропозицією, Кейнс обґрунтував необхідність державного втручання в економіку.

Сучасне кейнсіанство – це не одна, а кілька макроекономічних теорій, які відрізняються вибором цілей і засобів макроекономічної політики. Основним інструментом регулювання попиту сучасні кейнсіанці вважають не бюджетну, грошовокредитну політику; признається доцільним використовувати засоби регулювання доходів.

Представники цього напрямку: Джоан Робінсон – посткейнсіанство; Дж. Стиглиць – нове кейнсіанство.

Монетаризм – теорія макрорегулювання економіки, в деякій мірі альтернативна кейнсіанству, одне із напрямків неолібералізму. Монетаристи на перше місце ставлять грошово-кредитні методи стабілізації економіки та забезпечення зайнятості. Вони вважають, що гроші є головним інструментом, що визначає рух і весь розвиток економіки. Державне регулювання зводиться до мінімуму, воно повинне обмежуватися лише контролем над грошовою сферою.

Зміни грошового попиту повинні відповідати рухові цін та національного продукту. Один із головних провідників монетаристської концепції Мілтон Фрідмен стверджує, що необґрунтоване втручання держави веде до інфляції, порушення рівня “природного” безробіття. Пропонуються монетаристські рецепти довгосрокового регулювання.

Економіка пропозиції – сучасна концепція макроекономічного регулювання економіки за умови стимулювання інвестицій і виробництва, стримання інфляції. В якості інструментів стимулювання пропонується перегляд системи оподаткування, скорочення витрат бюджету на соціальні

потреби. Представники цієї концепції А. Лаффер, М. Фелдстайн вважають, що політика, направлена на стимулювання пропозиції, буде сприяти подоланню сто. інфляції.

Рекомендації прихильників теорії пропозиції використовуються при формуванні економічної політики США, Англії і інших країн.

Теорія раціональних очікувань – одна з популярних сучасних концепцій, відповідно до якої економічна політика уряду є малоефективною, бо фірми і домашні господарства оперативно реагують на дії “верхів”, відповідно до своєї вигоди. Використовуючи інформацію, що є, “раціональні” економічні агенти діють всупереч розрахунків уряду.

На відміну від монетаристів, теоретики “раціональних очікувань” вважають, що прорахунки в економічній політиці обумовлені не помилками розробників в політиків, а непередбаченою реакцією фірм і споживачів на рішення, що приймаються. Практичне значення цієї концепції полягає в тому, що вона націлює на ґрунтовне вивчення психології та поведінки людей, на досягнення більш органічного зв’язку між макроуправлінням і мікроекономікою.

Інституціоналізм сформувався як специфічна течія політичної економії спочатку в США, а потім в західно-європейських країнах. На відміну від “ортодоксів”-неокласиків інституціоналісти намагаються розробити теорію, що пояснює процеси розвитку людського суспільства у вигляді єдиного цілого. Аналіз економічних процесів тісно пов’язаний з аналізом соціальних, правових, політичних, організаційних, психологічних і інших суспільних відносин.

Джон Гелбрейт, Ян Тінберген і інші представники інституціоналізму розглядають суспільство не як відлажену, фіксовану систему, а як таку, що постійно обновлюється і розвивається. Вони намагаються з’ясувати процес суспільної еволюції і представити деякі риси майбутнього постіндустріального суспільства.

Неолібералізм – напрямок в економічній науці і практиці управління господарчою діяльністю, прихильники якого відстоюють принцип саморегулювання господарства, вільного від зайвої регламентації. Представники економічного лібералізму утримуються двох традиційних положень. По-перше, вони виходять з того, що ринок як найбільш ефективна система господарства створює найкращі умови для економічного росту. По-друге, вони відстоюють пріоритетне значення свободи суб'єктів економічної діяльності. Держава повинна забезпечити умови для конкуренції і здійснювати контроль там, де відсутні ці умови.

До неолібералізму звичайно відносять три школи: чиказьку (М. Фрідмен), лондонську (Ф. Хайєк), фрайбурзьку (В. Ойкен). Сучасних неолібералів об'єднує спільність методології, а не концептуальні положення. Неоліберали, наприклад, Н. Беррі, А. Лернер, виступають не тільки проти кейнсіанства, але і проти монетаризму, звинувачуючи ці школи в захопленні макроекономічними проблемами на шкоду аналізу мікроекономічних процесів.

Соціал-демократичні економічні теорії по своєму змісту досить неоднорідні. Вони призначені відражати (і в певній мірі виражають) інтереси трудящих, найманих робітників, середніх прошарків населення. Власні системні концепції, як правило, відсутні; використовуються підходи традиційних напрямків, перш за все кейнсіанства. Особлива увага приділяється соціальним проблемам: забезпеченню високого рівня зайнятості, збереженню природного середовища, більш рівномірному розподілу доходів. Соціал-демократи виступають за більш активну участь держави в регулюванні змішаної економіки, забезпеченню суспільних потреб.

Маржиналізм (англ. marginal – граничний) – напрямок в економічній науці, представники якого аналізують економічні процеси з позицій індивідуальних переваг учасників. На основі індивідуальних оцінок вигід і

витрат будується система цінностей і обґрунтовується сутність основних категорій(ціна, попит, витрати і т. п.). Початок розвитку цього напрямку поклали засновники австрійської школи.

Відмінною рисою маржиналізму є поєднання теоретичного аналізу з розробками прикладного характеру. Маржиналізм широко застосовує математичний апарат, методологію та висновки прикладних висновків науки.

Марксистська школа. В країнах, що стали на шлях соціалістичного розвитку, марксистська ідеологія досить довгий час носила характер офіційної доктрини. Ведучу роль вона продовжує зберігати в КНР, Північній Кореї та Кубі. В 80-90 рр. увага економістів зосереджується на обговоренні проблем подальшого соціально-економічного розвитку. Проблеми системної еволюції соціалізму та перехідної економіки розглядаються з позицій запозичення західних теорій (особливо монетаризму) і розробки стабілізаційних програм.

В свій час досить сильна школа, що притримувалась марксистського напрямку, склалась в Польщі (О. Ланге, М. Калецькі). Зараз активну участь в обговоренні проблем економічної трансформації приймають Я. Корнаї (Угорщина), І. Колодко (Польща), В. Клаце (Чехія), Лю Гогцан (КНР) та ін.

ЗАГАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ ТЕРМІНИ ПО ТЕМАМ КУРСУ

Меркантилізм – це теорія та практика, яку сповідувала торгова буржуазія в період первісного нагромадження капіталу.

Економіка – наука про домашнє господарство (Ксенофонт).

Економіка – це процес створення корисних речей, тобто споживчих вартостей, та пов'язана з ним діяльність (Арістотель).

Економіка (сучасн.) – це суспільне виробництво, розподіл, обмін та споживання матеріальних благ та послуг і пов'язані з ними економічні відносини.

Хрематистика – це мистецтво робити гроші, збагачуватися за допомогою купівлі-продажу товарів, що на думку Арістотеля, є не природне джерело багатства.

Фізіократія – цей термін перекладається як “влада природи”.

Макроекономічна модель – таким чином, “зигзаг Кене” відображає всі умови і пропорції відтворення і стає першою в історії економічної науки макроекономічною моделлю.

Класична політекономія – це економічна течія кінця 18 – початку 19 ст., яка вирішувала проблеми вільного приватного підприємництва. Створила трудову теорію вартості. Вершиною класичної політекономії є праці Д. Рікардо, який доповів, що вартість товарів, єдиним джерелом якої є праця робітника, лежить в основі заробітної плати, прибутку, відсотка та ренти.

Мальтузіанство – це узагальнююче економічне вчення, яке прийшло на зміну класичній політекономії. Воно відійшло від об'єктивного підходу класичної школи, що і стало причиною вульгаризації економічної науки в 19 ст.

Закон Сея – центральне місце у вченні Ж. Б. Сея – “закон ринків”: обмін продукту на продукт автоматично веде до рівноваги між купівлею та продажем.

Суспільне багатство – це все те, що знаходиться на певній території(надра, ліси, вода) та те, що створили своєю працею нинішнє та всі прийдешні покоління, що проживали на цій території.

Продуктивність праці – це кількість продуктів вироблених в одиницю часу, або час затрачений на одиницю продукції.

Мануфактура – така форма організації праці, що ведеться на основі кооперації ручних знарядь праці та розподілу праці.

Додатковий продукт – це продукт, що виробляється у додатковий робочий час.

Вільне економічне товариство – було створено у Петербурзі за часів Катерини II і проіснувало до 1915 року. До його складу входили агрономи, економісти, державні службовці. Головний напрямок роботи – розробка конкурсних задач.

Активний торговий баланс – це ситуація, коли експорт перебільшує імпорт.

Протекціонізм – це система дій держави направлена на підтримку власного товаровиробника.

Інфляція – це ситуація, коли канали обігу переповнені грошовими знаками.

Оренда – це майновий найом, оформлений договором, який передбачає плату за користування орендованим майном.

Диференційна рента – це різниця між суспільною та індивідуальною ціною виробництва, виникає за умов різної родючості землі, або по місцезнаходженню до ринків збуту. Її причиною є монополія на землю як на об'єкт господарювання.

Абсолютна рента – це різниця між вартістю сільськогосподарської продукції і ціною її виробництва. Її причиною є монополія приватної власності на землю.

Двоїстий характер праці. Протиріччя між споживчою вартістю і вартістю К. Маркс назвав внутрішнім протиріччям, втіленим в товарі. Двоїстість властивостей товару обумовлена двоїстим характером праці, втіленої в товарі. Праця одночасно є конкретною працею і абстрактною працею.

Вартість – це уречевлена в товарі праці, що робить всі товари співпоставленими у процесі обміну.

Абстрактна праця – це праця взагалі, що розуміється як витрати енергії, або робочої сили людини для виробництва продуктів на продаж. Вона створює вартість.

Конкретна праця – це праця, що характеризується своєю метою, характером операцій, предметом, засобами та результатами праці. Вона створює споживчу вартість.

Товар – це продукт людської праці вироблений на обмін, або продаж.

Споживча вартість – це здатність речі задовольнити будь-яку потребу людини.

Товар-робоча сила. Під робочою силою розуміють здатність до праці, яку сприймають як сукупність професійних якостей, якими володіє людина і, які вона витрачає при виробництві матеріальних благ. Для того, щоб робоча сила стала товаром необхідно:

- 1) особиста, юридична свобода людини;
- 2) відсутність у робітників засобів виробництва, і внаслідок цього, засобів існування.

Капітал – це не річ і не віднесення людини до речі, а певна форма суспільних відносин.

Гроші – це загальний еквівалент, це особливий товар, який постійно і монополює роль загального еквівалента.

Постійний капітал – це частка капіталу, яка авансується на придбання засобів виробництва і яка не змінює своєї величини у процесі виробництва.

Середній прибуток – це прибуток, який приносять рівновеликі капітали незалежно від галузі.

Ціна виробництва – це витрати виробництва плюс єдиний прибуток, тобто продажна ціна повинна відшкодувати витрати виробництва і приносити середній прибуток.

Маржиналізм – це напрямок економічної теорії, який базується на визначенні функції попиту і цін суб'єктивними граничними оцінками корисності продуктів.

Гранична корисність – це корисність останньої одиниці блага.

Ринкова рівновага – результат взаємодії різнонаправлених тенденцій попиту та пропозиції, який однаково влаштовує і продавця, і покупця і виражається в однаковому кількісному співвідношенні об'ємів попиту та пропозиції.

Загальна ринкова рівновага – це механізм формування рівновісних цін, що забезпечує рівність попиту та пропозиції одночасно на всіх ринках.

Еластичність попиту – здатність до зміни попиту або його величини під впливом зміни роздрібних цін, або під впливом динаміки нецінових факторів.

Змінний капітал – це частка капіталу, яка авансується на закупівлю робочої сили і яка зростає у процесі виробництва.

Додаткова вартість – це вартість, що створюється працею найманих робітників у додатковий робочий час і безкоштовно привласнюється капіталістом.

Норма додаткової вартості – це ступінь експлуатації робочої сили, тобто це відношення додаткової вартості до змінного капіталу, що виражається у відсотках. Її можна задати формулою: $m' = (m/v) * 100\%$.

Витрати виробництва – це те, у віщо обходиться виробництво товару для капіталіста і вимірюється витратами капіталу, тобто $(c + v)$.

Прибуток – це перетворена форма додаткової вартості. Це та форма, яку приймає додаткова вартість на поверхні явищ.

Норма прибутку – це показник, який показує скільки додаткової вартості отримує капіталіст з кожної одиниці вкладеного капіталу, тобто характеризує вигідність вкладення капіталу.

Гранична продуктивність фактору – приріст загального випуску при залученні у виробництво додаткової одиниці фактору.

Історичний напрямок у політичній економії – це напрямок економічної думки другої половини 19 ст., представники якої розглядали політекономію як науку про національне господарство. Цей напрямок виник на противагу неокласицизму.

Неекономічні фактори розвитку економіки: природно-географічні і ландшафтні особливості; державний устрій і особливості правової системи, ступінь розвитку науки і техніки, релігійні погляди і родинні відносини, соціально-психологічні особливості і характерні риси “народного” і “національного” духу.

Інститут, інституція – це терміни, що визначає певний звичай, порядок, прийнятий у суспільстві, а також закріплення звичаїв у вигляді закону або установи.

Техноструктура – це вузький та замкнутий прошарок кваліфікованих спеціалістів – вчених, конструкторів, менеджерів, економістів, маркетингологів, спеціалістів по фінансам та рекламі.

Теорія суспільного вибору – це особлива галузь науки, що вивчає різноманітні способи та методи, за допомогою яких люди використовують урядові установи в своїх інтересах.

Трансакційні витрати – це витрати в сфері обігу, пов'язані з передачею прав власності (витрати, пов'язані з пошуком інформації, витрати на ведення переговорів, захист прав власності і т.п.).

Перехідні форми виробничих відносин – до них К. Маркс відносив банківську систему, акціонерні товариства, кооперацію.

Ефективний попит – передбачає через активізацію і стимулювання сукупного попиту (загальної купівельної спроможності) вплив на виробництво і пропозицію товарів та послуг, підвищення рівня зайнятості.

Схильність до споживання – величина витрат на споживання залежить від психологічного фактору, що діє в якості незалежної змінної і виражає залежність між споживанням і доходом. Ліквідність, якій віддають перевагу – це прагнення фінансових агентів зберегти заощадження в різноманітних грошових формах.

Мультиплікатор інвестицій – це коефіцієнт, який показує, як змінюється національний доход при збільшенні інвестицій на одну одиницю.

Монетаризм – філософські, ідеологічні і аналітичні погляди меншості американських економістів, альтернативні кейнсіанству; теорія зайнятості ресурсів і політика стабілізації економіки, яка надає головну роль грошам.

Монетарне правило – правило сформульоване монетаристами: маса грошей в обізі повинна щорічно збільшуватися темпами, рівними потенційному темпу зростання реального ВВП; грошова маса повинна стійко зростати темпами від 3 до 5%.

Теорія раціональних очікувань – гіпотеза, відповідно до якої фірми і домогосподарства очікують, що кредитно-грошова і бюджетна політика

надасть якийсь певний вплив на економіку, і, керуючись своєю вигодою, приймають міри, що роблять політику неефективною.

Крива байдужості – крива, що показує різні комбінації двох продуктів, що мають однакове споживче значення, або корисність для споживача.

Крива Лаффера – крива, що показує зв'язок між податковими ставками і об'ємом податкових надходжень, виявляє таку податкову ставку (від нуля до 100%), при якій податкові надходження досягають максимуму.

Акселератор – чим вищий рівень національного доходу, тим більше можливостей для інвестування. Зв'язок, зворотній мультиплікатору називають акселератором (або зверхмультиплікатором).

Вбудовані стабілізатори – антициклічна державна політика, що включає автоматично діючі контрзаходи, а також програми стабілізації. До них відносять: прогресивний подохідний податок, система страхування від безробіття, підтримка цін у аграрному секторі і т.д.

Інфраструктура – комплекс галузей господарства, що обслуговують промислове та сільськогосподарське виробництво, а також населення.

Виробнича функція – залежність між кількістю факторів виробництва, що використовуються і максимально можливим об'єктом випуску продукції.